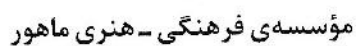


محمد تقی مسعودیہ

موسیقی ترکمنی

آوا نویسی و تجزیہ و تحلیل





موسیقی ترکمنی

محمد تقی مسعودیہ

حروف نگار و صفحہ آرا: کریم بختیار فر

چاپ اول: ۱۳۷۹

تعداد: ۲۲۰۰ جلد

لیتوگرافی: الوان

چاپ: مؤسسه‌ی چاپ و انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی

صحافی: جلد سازی معین

حق چاپ محفوظ است.

ISBN 964-6409-36-9 شابک ۹۶۴-۶۴۰۹-۳۶-۹

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول	
دستگاه‌های موسیقی ترکمنی	۱۵
مقام تشنید (آوانویسی ۱)	۱۸
کچ فلک (آوانویسی ۲)	۱۹
استاده (آوانویسی ۳)	۲۰
سالانن گزل (آوانویسی ۴)	۲۰
نتیجه‌گیری	۲۱
فصل دوم	
گروه‌بندی مقام‌های موسیقی ترکمنی	۲۳
۱. خلق مقام‌ها در اثر رویدادهای واقعی در جامعه ترکمن	۲۴
۲. مقام‌های توصیفی	۲۴
۳. مقام‌های اقتباس‌شده از داستان‌ها یا روایت‌های حماسی و عشقی	۲۴
حاجی غولاق [قولاق] (آوانویسی ۵)	۲۶
گوگ‌تپه مقامی (آوانویسی ۶)	۲۸
بیکه حالان (آوانویسی ۷)	۲۹
استادتم (آوانویسی ۸)	۳۰
غثرمزی (آوانویسی ۹)	۳۱
شادیللی	۳۲

۳۲		اوچرادنم
۳۲		اوچی [آوچی مقامی]
۳۳		آت چاپان [چاپار] (آوانویسی ۱۰)
۳۳		جرن قشلام (آوانویسی ۱۱)
۳۴		کبدری (آوانویسی ۱۲)
۳۵		شلپلی دورنا (آوانویسی ۱۳)
۳۶		گُزراوعلی ننگ آت اوینادئشی (آوانویسی ۱۴)
۳۸		غیرآت [قیرآت] (آوانویسی ۱۵)
۳۹		سن یتِر (آوانویسی ۱۶)
۴۱		آوازی گلدی (آوانویسی ۱۷)
۴۳		یولداشی دیر (آوانویسی ۱۸)
۴۴		بال صایاد [بال سایاد] (آوانویسی ۱۹)
۴۵		شرح داستان
۴۸		عزیزم (آوانویسی ۲۰)
۴۹		یه تیشسم [یتشسم] (آوانویسی ۲۱)
۴۹		شرح داستان
۵۴		توماقلی (آوانویسی ۲۲)
۵۵		شرح داستان
۶۰		جان جان (آوانویسی ۲۳)
۶۲		دوران بی بی (آوانویسی ۲۴)

فصل سوم

۶۵		مقام های آوازی
۶۶		سیل بیلانی (آوانویسی ۲۵)
۶۸		داغ سایار (آوانویسی ۲۶)
۶۹		مأتاج ایلمه (آوانویسی ۲۷)
۷۱		یا ذوالجلالتم (آوانویسی ۲۸)
۷۳		سونگی داغی (آوانویسی ۲۹)
۷۶		گُزول سن (آوانویسی ۳۰)
۷۹		ساتاشدیم (آوانویسی ۳۱)
۸۰		شیر غازی [خوش قال گُزول شیر غازی] (آوانویسی ۳۲)
۸۲		عبدالله (آوانویسی ۳۳)
۸۳		داشی سیندرار [سیندارا] (آوانویسی ۳۴)
۸۵		قمت یاخشیدر [یخشیدر] (آوانویسی ۳۵)
۸۷		خوش بولدی (آوانویسی ۳۶)
۸۸		تاپئلماز سانی (آوانویسی ۳۷)

۹۰	تاپنلماز سانی (آوانویسی ۳۸)
۹۱	دورنالر (آوانویسی ۳۹)
۹۲	قره گوز (آوانویسی ۴۰)
۹۴	همرانی بیلماز (آوانویسی ۴۱)
۹۶	قوه غازیم (آوانویسی ۴۲)
۹۸	گلین (آوانویسی ۴۳)
۹۹	قایدا بارارسن (آوانویسی ۴۴)
۱۰۱	بی بی (آوانویسی ۴۵)
۱۰۲	بی درد یاریتم (آوانویسی ۴۶)
۱۰۴	آلا گوزلی (آوانویسی ۴۷)
۱۰۵	نار آغر (آوانویسی ۴۸)
۱۰۶	گورنمز (آوانویسی ۴۹)
۱۰۷	خدیجه (آوانویسی ۵۰)
۱۰۸	نتیجه گیری
۱۰۸	سبک های موسیقی ترکمنی

فصل چهارم

۱۱۳	پُر خوان خوانی (پُر خوانی) [پُر خوانی]
۱۱۵	ذکر خنجر
۱۱۸	(آوانویسی ۵۱)

فصل پنجم

۱۱۹	لاله [لَه لَه]
۱۲۰	داماغ لاله سی (آوانویسی ۵۲)
۱۲۱	دُداغ لاله سی (آوانویسی ۵۳)
۱۲۱	لاله (آوانویسی ۵۴)
۱۲۲	لاله لر (آوانویسی ۵۵)
۱۲۳	توی آیدئملاری (آوانویسی ۵۷)

فصل ششم

۱۲۵	هؤولی
۱۲۵	هؤولی (آوانویسی ۵۸)
۱۲۶	هؤولی (آوانویسی ۵۹)

فصل هفتم

۱۲۹	هؤدی
۱۳۰	هؤدی (آوانویسی ۶۰)
۱۳۳	کتابنامه
3- 216	آوانتکاری ها

مقدمه‌ی ناشر

کتاب موسیقی ترکمنی آخرین تحقیق زنده‌یاد استاد دکتر محمدتقی مسعودیه است که برای نخستین بار، موسیقی ترکمنی را براساس آوانویسی دقیق مهم‌ترین و مشخص‌ترین مقام‌های رایج در آن، مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و ویژگی‌های این موسیقی و چگونگی شکل‌گیری ملودی‌های آن را بررسی کرده است. شیوه و اسلوب خاص تحقیق و نگارش استاد مسعودیه و وسواس و دقت علمی ایشان در حوزه‌ی تحقیقات اتنوموزیکولوژی بر اهل فن و دوستان موسیقی پوشیده نیست و بی‌نیاز از توصیف است. او استاد یگانه‌ی موسیقی‌شناسی تطبیقی در ایران و از نامداران این دانش در جهان بود و مجموعه‌ی آثار و تألیفات گران‌قدر او در این زمینه گواه این مدعاست. او نخستین کسی بود که دانش موسیقی‌شناسی تطبیقی را به جامعه‌ی علمی و هنری ایران معرفی نمود و به همین دلیل هم وی را به حق «پدر اتنوموزیکولوژی ایران» دانسته‌اند. استاد مسعودیه با همه‌ی دانش و اعتبار و شهرتی که داشت، تمام دوران زندگی پرثمرش را آرام و بدون تظاهر و تفاخر، در کار تحقیق و آموزش گذراند و آرام و بی‌صدا نیز از میان ما رفت. متأسفانه استاد فرصت آن را نیافتند که نمونه‌ی نهایی این اثر را ببینند، اما خوانندگان و مخاطبان محترم کتاب می‌توانند مطمئن باشند که در انتقال مطالب استاد مسعودیه اصل امانت‌داری و دقت کاملاً رعایت شده و تقریرات ایشان عیناً به چاپ رسیده است. تنها نکته‌ای که بیان آن در این‌جا ضروری است این است که زنده‌یاد مسعودیه پیش از آماده‌سازی نهایی کتاب قرار بود یک مورد اشتباهی را که به زعم ایشان در آوانگاری‌های کتاب راه یافته بود، اصلاح نمایند که متأسفانه این فرصت دست نداد. اگرچه این اثر زمانی در اختیار دانش‌پژوهان و هنرآموزان و هنرجویان موسیقی قرار می‌گیرد که استاد مسعودیه دیگر در میان ما نیست؛ اما بی‌شک چراغی را که او فراراه دانش موسیقی‌شناسی تطبیقی در ایران گشود، همواره روشن و فروزان خواهد ماند و اهل تحقیق و پژوهش بهره‌های فراوانی از حاصل مطالعات این استاد یگانه خواهند برد.

یاد و خاطره‌اش گرامی باد

مقدمه

تحقیق حاضر، برای اولین بار موسیقی ترکمنی را بر اساس آوانویسی دقیق مهم‌ترین و مشخص‌ترین مقام‌های رایج، تجزیه و تحلیل می‌نماید و ویژگی‌های موسیقی و چگونگی شکل‌گیری ملودی آن را مورد بررسی قرار می‌دهد. زیرهم‌نویسی ملودی‌ها، چگونگی تغییرپذیری آن‌ها را بر اساس نمونه ذهنی و انتزاعی مبنای پس از ارائه عینی آن به‌خوبی نشان می‌دهد. روش آوانویسی در دیگر آثار نگارنده، به تفصیل توضیح داده شده است. برخی از ویژگی‌های موسیقی ترکمنی که سعی شده است با بهره‌گیری از شیوه نت‌نگاری اروپایی ثبت گردند، در زیر توضیح داده می‌شوند:

۱. تحریرهای جُوقْ جُوقْ رایج در موسیقی ترکمنی به صورت ⊗ یا ⊗ نشان داده شده‌اند. عنوان جُوقْ جُوقْ، خود با چگونگی کیفیت صوتی این تحریرها مرتبط به نظر می‌رسد. در مجموع هفت نوع جُوقْ جُوقْ، با توجه به چگونگی ارائه آن‌ها، نسبت به هم تمایز داده می‌شوند. ثبت انواع جُوقْ جُوقْ و تمایز آن‌ها، با استفاده از شیوه نت‌نگاری اروپایی امکان‌پذیر نیست.

۲. ضربه انگشت‌های دست راست [یا چپ] بر سیم‌ها و بدنه صاف کاسه طنین تامدثرا [دوتار]، «شلیپ» نام دارد. شلیپ که با صدای غیر مشخصی همراه است، شدت و ضعف دارد و این شدت و ضعف به صورت ⊗ یا * (=خیلی قوی و قوی) و * (=ضعیف)، زیر اصوات متعلق به آن مشخص شده است.

۳. محتوا و توالی اصوات مقام‌های آوازی در همراهی سازی آن‌ها، فقط بر مقدمه سازی و انترمدی‌های سازی مبتنی‌اند. در این جا محتوا و توالی اصوات، تنها شامل اجرا در اکتاو زیر است.

۴. فواصل ساختاری به صورت [] در چهارچوب محتوای اصوات ملودی معرفی می‌شوند.

۵. اصوات داخل کروشده در فضای تنال ملودی، ناشی از اجرای ناخودآگاهانه ملودی به حساب می آیند.
۶. مقام های زیر به طور کامل آوانویسی شده اند:
- استاده (آوانویسی ۳)، سالانن گزل (آوانویسی ۴)، بال صایاد [بال سایاد] (آوانویسی ۱۹)، گلین (آوانویسی ۴۳)، بی درد یاریشم (آوانویسی ۴۶)، هؤولی (آوانویسی ۵۸).
۷. اشعار مقام ها و زیرملودی ها دقیقاً آوانگاری شده اند. شعر خوانده شده، گاهی با آنچه که توسط متخصصان فرهنگ ترکمنی آوانگاری شده است، مغایرت دارد. آوانگاری این اشعار در آوانویسی ها حذف شده اند.
۸. متخصصان فرهنگ موسیقی ترکمنی که اشعار را آوانگاری و به فارسی ترجمه کرده اند، همراه با نام شاعر، قبل از تجزیه و تحلیل مقام، معرفی شده، و آوانگاری و ترجمه اشعار مقام ها، عیناً نقل شده اند. آوانگاری متن غالباً با نمونه اصلی آن که در مآخذ مربوطه انتشار یافته اند، مغایرت دارد. آوانگاری اشعار و ترجمه فارسی آن ها همراه با عناوین مقام ها به وسیله دکتر آنه بردی - پیکر تصحیح شده اند. لازم به یادآوری است که در این زمینه و اصولاً در مورد فرهنگ ترکمنی اشکالات و نارسایی هایی وجود دارند. این اشکالات و نارسایی ها، آن گونه که دکتر آنه بردی - پیکر در اختیار نگارنده قرار داده است، این ها هستند:

 ۱. فقدان حروف الفبای واحد که مبین تمام آواهای ترکمنی باشد.
 ۲. عدم امکان ثبت و ضبط دقیق حروف الفبایی، حتی برای شاعران و نویسندگان و پدیدآورندگان آثار ادبی؛ به نحوی که ادبیات ترکمنی را به سوی ادبیات شفاهی و شنیداری سوق داده است.
 ۳. بیش تر بخشی ها که عاشقان، حافظان و ناقلان باارزش فرهنگ ترکمنی به شمار می آیند، هیچ گونه تحقیق و تفحص در مورد آنچه که به آن دست یافته اند و یا تغییراتی که حین اجرا در متن موسیقی - آن هم اغلب به گونه ای سلیقه ای - انجام می دهند، ندارند و این مشکل از عوامل گمراه کننده است.
 ۴. بیش تر مآخذ و منابع موجود که غالباً از طریق زحمات باارزش چاپخانه قاضی انتشار یافته اند، به ناقلینی تعلق دارند که سؤال انگیز بوده و اختلاف نظرهای زیادی داشته اند.
 ۵. قوم ترکمن به علت گستردگی زیاد و لهجه های متفاوت، با توجه به شیوه های گوناگون ارائه مقام ها و آثار موسیقی، تأثیرات ویژه ای در ادبیات گذاشته است.
 ۶. در حال حاضر بیش تر فعالان و دست اندرکاران ادبیات ترکمنی که عاشقان و دلسوختگان این فرهنگ معتبر محسوب می شوند و همین منابع و مآخذ موجود، نتیجه زحمات و تلاش های بی وقفه و شبانه روزی آن ها است، با مشکل فقدان منابع و مآخذ معتبر، عدم دسترسی به تحصیلات لازم به منظور تحقیق، تطبیق، اصلاح و ثبت و ضبط آثار و عدم امکان پیروی از آثار ثبت و ضبط شده استادان موسیقی گذشته مواجه هستند و بالاخره پراکندگی و اختلافات زیاد که سبب می شوند حتی یک متن واحد توسط دو اجرا کننده به دو شیوه مختلف ارائه شود، اینجانب [دکتر آنه بردی - پیکر] را بر آن داشت تا نکات زیر را به کارشناسان و دست اندرکاران فرهنگ ترکمنی پیشنهاد نمایم:

الف. لزوم تدوین حروف الفبایی واحد و آوانگاری متن‌ها بر اساس آن‌ها
 ب. گردآوری، تطبیق و اصلاح منابع مختلف آثار و تدوین متن واحد
 ج. تأسیس مراکز تحصیل و آموزش جهت ارتقاء سطح کمی و کیفی پویندگان ادبیات ترکمنی
 د. فراهم آوردن و تسهیل امکانات لازم برای ایجاد کانونی از علاقه‌مندان و فعالان ادبیات و فرهنگ ترکمنی
 هـ. ایجاد یک سازمان مسئول به منظور ترجمه و ارائه آثار به سایر زبان‌ها
 و. ایجاد مرکزی برای دستیابی به هدف‌ها و پیشنهادها بالا. تحقق این پیشنهادها از پراکندگی، اختلاط و انهدام بیش‌تر آن‌چه که اکنون از فرهنگ ترکمنی باقی است، جلوگیری می‌کند.
 مقام‌هایی که در کتاب حاضر آوانویسی و تجزیه و تحلیل شده‌اند، از مآخذ و منابع صوتی زیر در اختیار نگارنده گذاشته شده‌اند:

آرشیو دکتر مجید تکه

تشنید، گوگ‌تپه مقامی، بیکه حالان، استادئم، غنرمزی، آت چاپان، جرن قشلام، کبدری، شلبلی دورنا، گوراوغلی آت اوینا دشی، یه تیشسم، گوزل سن، بی درد یاریثم، آلاگوزلی، داماغ لاله‌سی، دداغ لاله‌سی، لاله، توی آیدنملاری، هؤولی (آوانویسی ۱، ۱۴-۶، ۲۱، ۳۰، ۴۷-۴۶، ۵۴-۵۲، ۵۷، ۵۹).

آرشیو آقای موسی جرجانی

استاده، غیرات [قیرات]، سن یتر، یولداسی دیر، عزیزم [صایاد و حمرا (همرا)]، سیل بیلانی، داغ سایار، ماتاج ایله‌مه، یا ذوالجلائم، ساتاشدیم، شیرغازی، قمت یاخشیدر [یاخشیدر]، تاپئلمازسانی، نار آغز، لاله، هؤدی، (آوانویسی ۳، ۱۵، ۱۶، ۱۸، ۲۰، ۲۸-۲۵، ۳۲-۳۱، ۳۵، ۳۷، ۴۸، ۵۶، ۶۰).

آرشیو آقای علی اصغر حسنوند خداوردی

سونگی داغی، عبدالله، داشی سیندرار، قره‌گوز، خدیجه (آوانویسی ۲۹، ۳۳-۳۴، ۴۰، ۵۰).

آرشیو آقای فرهاد فداییان

بال صایاد [بال سایاد]، قوه غازیم، گلین، بی‌بی، گورنمز (آوانویسی ۱۹، ۴۳-۴۲، ۴۵، ۴۹).

آرشیو آقای مهران قلعه‌ای

دورنالر، [ذکر خنجر]، هؤولی (آوانویسی ۳۹، ۵۱، ۵۸).

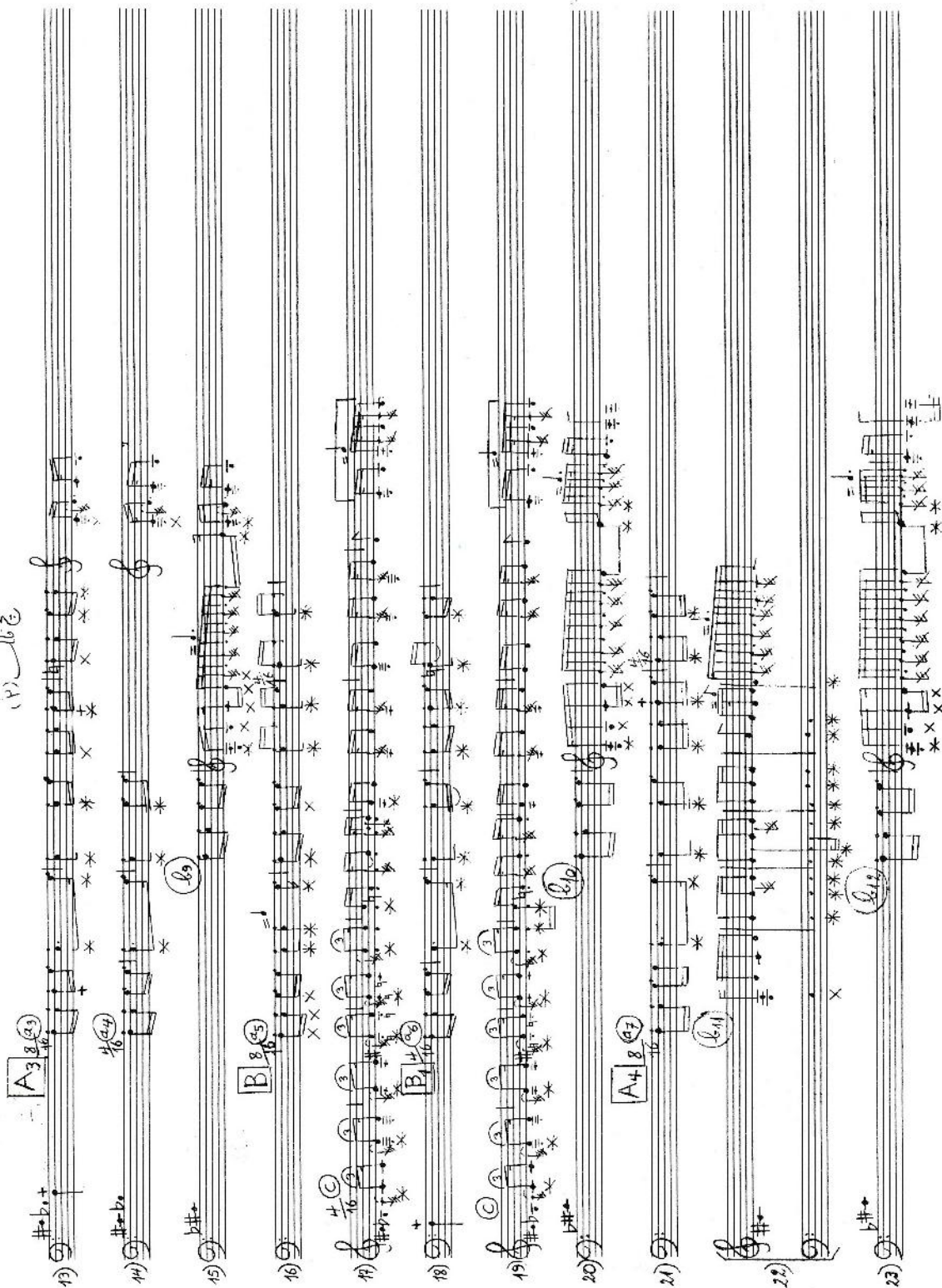
سچ فک (آء الفیسی ۲)

اصلیہ مہم

5

کج فلک (۲)

کج فلک (۲)



13) $\sharp b +$ $\boxed{A_3 \ 8 \ (23)}$
 14) $\sharp b +$ $\boxed{4/16 \ (24)}$
 15) $b \sharp +$ $\boxed{B_4 \ 16 \ (24)}$
 16) $\sharp b +$ $\boxed{A_3 \ 8 \ (23)}$
 17) $\sharp b +$ $\boxed{B_4 \ 16 \ (24)}$
 18) $\sharp b +$ $\boxed{B_4 \ 16 \ (24)}$
 19) $\sharp b +$ $\boxed{A_3 \ 8 \ (23)}$
 20) $\sharp b +$ $\boxed{B_4 \ 16 \ (24)}$
 21) $\sharp b +$ $\boxed{A_4 \ 8 \ (27)}$
 22) $\sharp b +$ $\boxed{A_4 \ 8 \ (27)}$
 23) $\sharp b +$ $\boxed{A_4 \ 8 \ (27)}$

Turkmen Music

Transcription and Analysis

Mohammad Taghi Masoudieh



سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
National Library and Archives of Iran

